

Doğu Avrupa'nın Sınırları

Mustafa Öztürk*

(ORCID ID: 0000-0002-6808-8788)

Makale Gönderim Tarihi

01.09.2019

Makale Kabul Tarihi

18.12.2019

Özet

Doğu Avrupa ile Batı Avrupa arasında dağlar, denizler gibi fizikî ayrımlar yoktur. Onun için Doğu Avrupa'nın sınırlarını etnik, kültürel, dinî ve iktisadî özelliklerinde aramak gerekir. Bu yönüyle bakıldığında, Doğu Avrupa'nın sınırları Adriyatik Denizinden kuzey-doğuya doğru uzanan bir yaydır. Bu yayın doğusu etnik bakımdan çoğunlukla Slavdır. Bulgarlar Türk asıllı olmakla beraber Slavlaşmışlardır. Sırbistan, Karadağ, Boşnaklar etnik bakımdan Slavdır.

Dinî bakımdan Ortodoksluk yaygındır. Zikredilen sınırlarda Adriyatik ülkeleri, Yunanistan, Bulgaristan, Moldovya, Ukrayna ve Rusya Ortodokstur. Ortodoks kilisesi varlığına Osmanlı hâkimiyetine borçludur. Fatih'in İstanbul'u fethi ile Ortodoks kilisesi, Katolik kilisesinin hâkimiyetine girmekten kurtuldu. Böylece Balkan halkları, hem kiliselerini hem de dil ve kültürlerini günümüze kadar korumuş oldular. Oysa Batı Avrupa'nın Doğu Avrupa'nın refahına doğrudan bir etkisi olmamıştır. Batı'nın Doğu Avrupa'ya bakışı, sömürü ve Rusya'ya karşı politik araç olarak görmeye dayanır.

Doğu Avrupa coğrafi bakımdan kısmen kapalı bir havzadır. Onun için Batı Avrupa'da olduğu gibi küresel ekonomik bir gelişme görülmemektedir. Doğu Avrupa'nın tarihi, büyük ölçüde Doğu ile birlikte seyretmiştir. Bu tarihî zemin, Doğu Avrupa ile Anadolu'nun kültürel ve siyasî ilişkilerini geliştirmiştir. O halde günümüzde de Doğu Avrupa'nın menfaatleri Türkiye'dedir ve siyasî ve iktisadî yönü Türkiye olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Avrupa, Avrupa Coğrafyası, Doğu Avrupa'nın Sınırları, İktisadî Sınırları, Dinî Sınırları

* Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mustafa.ozturk@idu.edu.tr.

Eastern Europe's Borders

Abstract

There are no physical distinctions between Eastern Europe and Western Europe, such as mountains and seas. Therefore, the borders of Eastern Europe should be searched for in terms of ethnic, cultural, religious and economic characteristics. From this point of view, the borders of Eastern Europe extend from the Adriatic Sea to the north-east. The eastern part of this border is mostly Slavic. Bulgarians have Turkish origin, but they have become Slavic. Serbia, Montenegro and Bosnians are Slavs ethnically.

Orthodoxy is common in religious terms. The mentioned borders are the Adriatic countries, Greece, Bulgaria, Moldova, Ukraine and Russia Orthodox. The Orthodox Church owes its existence to the Ottoman rule. With the conquest of Constantinople, the Orthodox Church survived the domination of the Catholic Church. Thus, the people of the Balkans have preserved both their churches and their languages and cultures to the present. However, Western Europe had no direct impact on the welfare of Eastern Europe. The West's view of Eastern Europe is based on exploitation and political means against Russia.

Eastern Europe is a geographically partially closed basin. Therefore, there is no global economic development as in Western Europe. The history of Eastern Europe has largely gone hand in hand with the East. This historical backdrop developed the cultural and political relations between Eastern Europe and Anatolia. Thus, today Eastern Europe's interests are in Turkey and its political and economic aspects should be Turkey.

Keywords: Eastern Europe, European Geography, Borders of Eastern Europe, Economic Borders, Religious Borders.

Giriş

Avrupa; aslında Asya, Afrika ve Amerika gibi müstakil ve tabîi bir kıta olmayıp, Asya'nın batı ucudur. Bu kıtalar gibi Avrupa'yı ayıran sıradağlar, denizler yoktur. Kıta olarak adlandırılabilir çok büyük bir kıta da değildir. Eğer Avrupa bir kıta ise, Avrupa'dan daha geniş yüz ölçüme sahip olan Güney Asya'nın yani Himalayaların güneyi, Bengal Körfezinden Basra Körfezi'ne kadar olan Hindistan'ın da bir kıta olması gerekirdi. Hatta buraya Hint alt kıtası diyenler de vardır. Ama her nasılsa, galat-ı meşhur olarak Avrupa bir kıta olarak kabul edilmiştir.

Kabul edilen görüşe göre Avrupa'nın sınırları, doğudan Urallardan başlayıp Atlas Okyanusuna, kuzeyden İskandinavya'dan güneye inerek Cebel-i Tarık'tan Akdeniz'e, oradan Adalar Denizinden Türk Boğazlarını geçerek Karadeniz'in kuzeyinden Urallara ulaşan sınırlardır. Bu haliyle Avrupa çok farklı fizikî beşerî özelliklere sahip bir coğrafyadır. Urallardan başlayıp batıya doğru uzanan coğrafya geniş steplerden oluşmaktadır. Bu bölgede sınırları belirleyecek tabii engeller yoktur. Volga, Don, Özi (Dinyeper) ve Turla (Dinyester) nehirleri bölgenin en büyük nehirleridir. Bu nehirler ve kolları, bölgenin en önemli ticaret yol ağını oluşturuyor, bu nehirler vasıtasıyla bölgeler arasında yoğun bir ticaret ve ulaşım sağlanıyordu. Ancak daha kuzeyde sayısız kolları bulunan bu nehirler ve kolları kışın donmakta, baharla birlikte buzların çözülmesiyle bölge geniş bir bataklık halini almaktaydı. Soğuk bir iklimin hâkim olduğu bölge, ziraata pek elverişli değildi. Moskova'nın güneyi, Kırım ve Ukrayna bölgeleri ziraata elverişliydi. Ama bu nehirler kuzeyden güneye yapılan ticaretin ana yollarıydı. Kuzey bölgelerinin ormanları, kereste ihracatında önemli bir yer tutuyordu. Deri, kürk ve balık ticareti de önemli bir iktisadî kaynaktı. Hatta Don nehrinden başlayıp Çin'e kadar giden Kürk Yolu, adeta kuzeyin İpek Yolu gibiydi.

Bu coğrafi özellikler Orta Avrupa'ya, Polonya ve Macaristan'a kadar hemen hemen aynıdır. Klâsik dönemlerde iktisadî faaliyetler de birbirine benzerdi. Tarım, hayvancılık ve ticaret en önemli faaliyet alanlarıydı. Karadeniz'in kuzeyi, erken çağlardan beri doğu-batı ticaretinin önemli bir halkasıydı. Türkistan'dan başlayan İpek Yolunun bir bölümü Hazar Denizinin kuzeyinden, Doğu Avrupa yoluyla Bizans'a ulaşıyordu.

İskandinav yarımadasını da ihtiva eden Avrupa, Baltık, Kuzey ve Manş Denizlerini içine alarak güneyde kıta Avrupa'sında Almanya, Avusturya, Fransa ve İspanya ile hem Akdeniz'e hem de Atlas Okyanusu'na ulaşır. İspanya'dan Akdeniz'e yönelen Avrupa'nın sınırları Sardunya Adaları, İtalya, Mora ve Balkanlar dâhil, Adalar Denizi'nden Türk Boğazlarından Kırım üzerinden Urallara bağlanır. Çok farklı coğrafyalarla sınırdış olan Avrupa, dünyanın en küçük kıtası olmasına rağmen, dünyadaki gelişmelerin merkezi olmuştur. Avrupa'ya bu üstünlüğü veren coğrafyasıdır. Avrupa, bir yandan Akdeniz, bir yandan Atlas Okyanusu'na dayanmaktadır. Kuzeyde ise Baltık Denizi ile zengin

İskandinav coğrafyasına bağlanır. Böylece hem ihtiyacı olan hammadde kaynaklarına sahip olmakta, hem de deniz yollarıyla dış dünyaya açılmış olmaktadır¹.

Her ne kadar Avrupa'nın tarihi bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar, istilalar ve tabii afetler ile doluydu da özellikle Batı Avrupa dediğimiz kısım idarî, iktisadî ve siyasî gelişmesini erken denebilecek bir dönemde tamamlamıştır. Batı Avrupa, Orta ve Doğu Avrupa'nın aksine karasal iklime mahkûm olmamış, deniz aşırı ülkelere yönelerek, bilinen sömürgecilik faaliyetlerini ve bunun getirdiği büyük servet ile kapitalist gelişmesini tamamlamıştır.

1. Avrupa'nın Sosyo-Kültürel Taksimi

Avrupa kıtası tabii bir kıta değil, kültürel esaslara göre adlandırılmış ve kabul edilmiş bir kıtadır. Kanaatimize göre, Avrupa'nın bir kıta olarak kabul edilmesi, tabii coğrafya ile değil, tamamen dinî ve kültürel mülahazalarla ilgilidir. Öyleyse Avrupa'nın taksimi yapılırken, etnik, dinî ve kültürel esaslara göre bir metot takip etmek gerekir. Yani Avrupa'yı Doğu-Batı olarak ayırmak için elimizde coğrafi kesin, belirleyici sınırlar yoktur. O halde etnik, dinî ve kültürel esaslara göre Doğu Avrupa'nın sınırlarını tespit etmek daha doğru olacaktır. Meselâ; Roma İmparatorluğu döneminde, Roma'nın siyasî ve askerî gücü karşısında çevre kültürler temayüz edememiştir. Gene de her halükârda varlıklarını sürdürüyorlardı. Zaten imparatorlukların bir özelliği de çok kültürlü, çok dinli ve kültürlü olmalarıydı. İmparatorluklar güçlü oldukları zaman, farklı etnik unsurların etkisi fazla hissedilmez. Aslında azınlıkların menfaatleri de güçlü imparatorluklar içinde yaşamaktır. Devlete vereceği yıllık vergi ve hizmeti veya hizmet karşılığında, o imparatorluğun muazzam iktisadî ve siyasî gücünden faydalanmakta, güven içinde yaşamaktadır. Ancak imparatorluklar dağılma sürecine girince, her farklı unsur, menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye başlamaktadır.

O halde Doğu Avrupa'nın sınırlarını tespit etmek için önce Avrupa'nın genel olarak etnik, dil, din ve kültürel vaziyetini hatırlamak

¹ Avrupa coğrafyası hakkında geniş bilgi için bkz. Charles Seignobos. *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yay., İstanbul 1960, s. 7-11, Claude Delmas, *Avrupa Uygarlık Tarihi*, (çev. Nihal Önal), Varlık Yay., İstanbul 1973.

gerekir. Esasen Avrupa bu yönüyle salt ve tek kültüre dayanmamaktadır. Tarihin seyri içinde Avrupa sayısız savaflara, göçlere, iskânlara sahne olmuş, bilinen pek çok kültür birbiriyle karışmıştır. Her şeye rağmen bazı bölgeler ağırlıklı olarak bir kültürün yoğun olarak yaşandığı bölgeler haline gelmiş, o etnik ve dinî vasıflarla temayüz etmiştir. Elbette bölgesel kültürlerin içinde farklı etnik ve dinî gruplar mutlaka vardır. Ama ağırlıklı olarak belli kültür daireleri oluşmuştur.

Avrupa'nın kültür dairelerine özellik kazandıran en önemli unsur, etnik köken, buna bağlı olarak dil grubu ve dindir. Bazı dönemlerde siyâsî, askerî ve ekonomik güç ön plana çıkarak bir kültür havzası oluşturuyorsa da neticede etnisite, dil ve din daha belirleyici olmaktadır.

1.1. Avrupa'nın Etnik Sınırları

Gerçekte sadece Avrupa'nın değil, herhangi bir bölgenin dahi etnik sınırlarını tespit etmek çok güçtür. Çünkü uzun bir tarihî dönemlerde, savaş, göç ve işgaller neticesinde halklar birbirine karışmıştır. Hatta bir ailenin bile etnik kökenini takip etmek bile mümkün değildir. Hal böyleyken Avrupa'nın etnik kökenini tespit etmek de zordur. Burada etnikten kastımız, ırk değil, aynı kültür dairesidir. Zaten biyolojik olarak ırk yoktur. Renkleri farklı olsa da bütün insanların kan değerleri aynıdır. Bilindiği gibi ırk kavramı ve insanların renklerine göre ayırımı, 19. yüzyılda sömürgeci zihniyetin ortaya attığı ve galat-ı meşhur olarak da kabul edilen bir kavramdır. Bu noktaları göz önünde bulundurarak Avrupa'nın etnik ve sosyo kültürel vaziyeti özetlenmeye çalışılacaktır.

Avrupa, temel olarak güneyde Latin, kuzeyde Sakson ve Cermen, doğuda Slav halklarından oluşmaktadır. Latinler, İtalyanlar, Fransız, İspanya, Portekiz ile İngilizlerden meydana gelmektedir. Kuzeydeki Saksonların İngiliz karışımına da sonradan Anglo-Sakson denmiştir. Cermenler, Alman kavimleridir. Bunlara Alman, Çek, Slovak, Polonya halkları dâhildir².

Doğu Avrupa ve Balkanlarda, güneyden itibaren Grek, Bulgar, Arnavut, Makedon, Rumen, Sırp, Karadağ ve Boşnaklar vardır. Sırp,

² Seignobos, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, s. 12 vd.

Karadağ ve Boşnaklar aynı kültür dairesinden olup, Slav halklardır. Sırp Ortodoks, Karadağlılar Katolik ve Boşnaklar Müslümandır. Arnavutlar köken itibariyle Kafkas halkı olup, bir kısmı Müslüman bir kısmı da Hıristiyandır. Avusturya Alman-Cermendir ve Katoliktir. Ural-Altay kavmi olan Macaristan, dil ve kültür bakımından merkezî Avrupa'dan ayrılır. Keza Bulgarlar da Türk asıllı olup, Ortodoklaşmıştır. Ukrayna, Belarus ve Rusya Slav ve Ortodokstur. Doğu Avrupa'da Rumenler, Latin ve Katoliktir. (Bkz. Ek 1)

1.2. Dinî Sınırlar

Görüldüğü gibi Doğu Avrupa din ve kültür bakımında farklılık göstermektedir. Buna göre sadece ırk esasına dayanan bir sınır tespit etmek zordur. O halde ikinci kültür temelini yani dini esas olarak daha sağlıklı bir sınır tespit edilebilir. Çünkü zikrettiğimiz çok farklı kültürleri birbirine bağlayan ırkî bir temel yoktur. Ama din temelinde Kilise, Doğu Avrupa'yı Batıdan ayıran ve aynı zamanda da aynı din-mezhepten olan halkları birleştiren önemli bir faktördür.

Adriyatik Denizinden kuzey-doğu istikametine Polonya'ya kadar olan hattın doğusu Avusturya ve Romanya hariç tamamı Ortodokstur. Yunanistan, Sırbistan, kısmen Arnavutluk, Bulgaristan, Moldovya, Ukrayna, Belarus ve Rusya Ortodokstur. İstanbul, Yunanistan ve Rusya Ortodoks kiliseleri merkezî kiliseler konumundadır. Her ne kadar Ortodokslukta Katolikte olduğu gibi tek ve ökümenik bir kilise yoksa da bu üç kilise çok önemlidir. Her ülkenin ayrı kiliseleri vardır ama İstanbul ve Moskova kiliseleri daha merkezî kiliselerdir.

Bütün dünyada din-mezhep en önemli kimlik unsurudur. Tarih boyunca da bu böyle devam edegelmiştir. Bu husus, Hıristiyanlıkta daha da belirgindir. Çünkü Hıristiyanlıkta insanın hayatındaki üç önemli evre mutlaka kiliseden geçmelidir. Doğan her çocuk, mutlaka kilisede kutsal bir kişi-papaz tarafından vaftiz edilir, kilise defterine kaydedilir, böylece Hıristiyan kimliği almış olur. İkinci önemli evre, evlilik. Bütün nikâhlar, kutsal bir mekânda-kilisede, ruhani kişiliğe sahip olan bir papaz tarafından kıyılır. Nihayet üçüncü ve son evre de ölümdür. Cenazeler de mutlaka kiliseden kaldırılır. Görülüyor ki, kilise, feridin daha geniş manada sosyal hayatın merkezindedir. Bu itibarla kilise, mensupları arasında en önemli bağı oluşturmaktadır.

Kiliseler aynı zamanda millî şuurun, siyasallaşma hareketlerinin ve nihayet isyanların da temelini oluşturmuştur. 19. yüzyılda Balkanlarda başlayan bütün isyan hareketlerinin merkezi kiliselerdi. Yunan isyanlarının merkezi Yunan Kilisesi idi. Keza Sırp, Karadağ, Bulgar, Arnavut, Makedon, Rumen ve nihayet Ermeni isyanlarının idarî, dinî, ideolojik ve lojistik merkezleri kiliselerdi.

Her ülkenin millî kiliseleri olmakla beraber, Doğu Avrupa'da genel olarak Ortodoksluk hâkimdir. O halde Doğu Avrupa'nın sınırlarını belirleyen ikinci önemli unsur *Ortodoksluktur*. Bu sınırlar da Adriyatik Denizinden kuzeydoğu istikametine, Ukrayna ve Rusya'ya uzanan sınırdır. Elbette Doğu Avrupa'da, meselâ Romanya olduğu gibi Katolikler de vardır ama yaygın ve resmî kilise, Ortodoks kilisesidir. (Bkz. Ek 2)

2. Tarihsel ve İktisadî Sınırlar

2.1. Tarihsel Sınırlar

Tarihî seyir de bölgelerin sınırlarını tayin etmede önemli bir unsurdur. Bir bölgenin tarihinin geçtiği coğrafya, elbette o bölgenin tarihî sınırlarını teşkil eder. Gerçekte bu sınırlar fizikî değildir. Tarih boyunca bir coğrafyada geçen savaşlar, istilalar, iktisadî ilişkiler, göçler, o coğrafyadaki halkların görünmeyen fakat var olan sınırlarını belirler.

Bu nazarla bakıldığında, yukarıda etnik ve dinî sınırlarını çizdiğimiz Doğu Avrupa, tarihsel olarak da Batı Avrupa'dan ayrılır. Slav-Cermen ve Ortodoks blok, Batının Latin-Katolik blokundan ayrılmaktadır. Bu ayrılığın temelleri de tarihin derinliklerinde gizlidir. Büyük Roma'nın yıkılmasından sonra İstanbul merkezli Helenistik ve Doğu kültürü temellerine dayanan Doğu Roma İmparatorluğu, kendi blokunu oluşturdu. Bizans'ın Avrupa sınırları da yukarıda zikrettiğimiz sınırlardır. *Yani Bizans'ın siyasî, iktisadî, dinî ve sosyal hâkimiyeti ve etkisi Doğu Avrupa'nın sınırlarıdır*. 1054'te Katolik kilisesiyle Ortodoks kiliseleri birbirlerinden kesin olarak ayrıldılar. Müslümanlara karşı açılan Haçlı Seferlerinin dördüncüsü 1204 yılında Katolik-Latinlerin İstanbul'u işgal ve yağmaları ile sonuçlandı. Bu hadise, Doğu ile Batı dünyasının ayrışmasındaki ikinci ve en önemli merhalesidir.

Latin-Katolik bloğunun İstanbul üzerindeki baskısı ve iki kilisenin birleştirilmesi faaliyetleri sürecinde, 12 Aralık 1452'de İstanbul'a gelen Kardinal İsidoros, Ayasofya'da *Union'u* (birlik) ilan etti ve Roma usulü üzere ayin yaptı. İmparatorun yüksek memurlarından birisi, “*Bu şehrin ortasında Latin papaslarının ayin taçları yerine, Türk sarığını görmeyi yeğ tutarım*”³ sözü, Doğu'nun Batı'dan kopuşunun, dinî ve siyasî tercihinin en açık ifadesidir.

Yakınçağlarda Doğu Avrupa dengesi, gene İngiltere, Fransa daha sonra da ABD'nin dâhil olmasıyla Latin bloku ile Slav-Cermen bloku arasında seyretmiştir. Daha önce değinildiği gibi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları iki blok arasında cereyan etmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş döneminde⁴ de Doğu Avrupa'nın, Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Blokunu oluşturduğu paktta yer alması, tarihî ve coğrafi zeminin tabii bir sonucudur.

2.2. İktisadî Sınırlar

Doğu Avrupa, Baltık Denizinden güneye doğru Macaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya, Bulgaristan, Yunanistan ve Adriyatik denizinin doğusundaki Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk'u ihtiva eder. Kuzeyde denize kıyısı yoktur. Doğu'da Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Rusya ile bir iç deniz özelliği taşıyan Karadeniz'e kıyısı vardır. Güneyde Yunanistan ve Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ ile Akdeniz'e kıyıdaştır. Doğu Avrupa'nın orta kesimleri karasal iklime sahip olup kapalı bir havza konumundadır. Bölgenin ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayanır, bu ekonomik yapının sonucu olarak uzun tarihî süreçte feodalizm gelişmiştir. Uluslararası, kıtalar arası ticarî faaliyetlerin gelişmesine imkân olmamıştır. Elbette bölgede bir ticaret ağı vardı ama bu ticaret mahallî kalmış, Batı Avrupa devletleri gibi denizaşırı boyutlara ulaşmamıştır. Bu yüzden Batıda olduğu gibi kapitalist ekonomi gelişmemiştir. Bölge

³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret İşıltan), TTK. Yay. 7. Baskı (tıpkıbasım), 2011, s. 523-524

⁴ Robert Mc Mahon, *Soğuk Savaş*, İstanbul 2013, Oral Sander, *Siyasi Tarih II-1918-1994*, Birinci baskı Ankara 2000, Cemal Acar, *Soğuk Savaş-Süper Güçlerin Hâkimiyet Kavgası*, İstanbul 2007, Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973

ülkeleri sömürgecilik faaliyetlerine de imkân bulamamışlardır. Bütün bunlar Doğu Avrupa'nın coğrafi konumu ile alakalıdır⁵.

Öte yandan Doğu Avrupa, tarih boyunca çevresindeki büyük güçlerin geliş-geçiş ve işgallerine maruz kalmıştır. Anadolu, Rusya ve Avrupa merkezli büyük güçlerin mücadele alanı halindeydi. Orta çağlardan beri hatırlanırsa, doğudan gelen Hun akınları, sadece Doğu Avrupa'yı değil, bütün Avrupa'yı etkilemiştir. Daha sonraki dönemlerde Bizans ile Bulgar, Sırp, Avar ve Peçeneklerin⁶ mücadele alanı olmuştur⁷. Bizans'ın mirasını devralan Osmanlılar ile Avusturya-Macaristan, 17. yüzyıldan itibaren de Rusya ile uzun süren mücadelelerle, Doğu Avrupa zikredilen devletler tarafından işgal edilmiş, savaflara sahne olmuştur. Son yüzyılda her iki dünya savaşında Almanların işgaline maruz kalmış ve nihayet Soğuk Savaş döneminde de Sovyetler Birliğinin işgaline uğramıştır.

Orta ve Doğu Avrupa'da bu siyasî olumsuzluklara ilave olarak, karasal iklimin hâkim olmasının bir sonucu olarak, büyük oranda ziraata dayanan ekonomik yapı ve kolektif yaşama mecburiyetinin getirdiği feodal bir sosyal düzen mevcuttu. Bu bölgede feodalizmin uzun süre varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Bu coğrafi ve sosyal yapı, çağımızda da Avrupa'nın siyasî bakımdan kalkınmışlığının dünya görüşünün tarihî zeminini oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra *çağdaş feodal düzen* diyebileceğimiz Sosyalist dünya görüşünün Orta ve Doğu Avrupa'da yayılma alanı bulması tesadüfi değildir. Bunu sadece o dönemde masa başında yapılan bir paylaşım olarak kabul etmek yanlıştır. Bunun asıl sebebi veya en azından kolaylaştıran sebebi, sözünü ettiğimiz tarihî-coğrafi zemindir. Nitekim Sosyalist

⁵ Geniş bilgi için bkz. Gerhard Köhnen; *Dünya Ekonomi Tarihi (Başlangıçtan-Bugüne)*, (çev. Tunay Akoğlu), İstanbul 1965

⁶ Akdes Nimet Kurat, *Peçenekler*, (Yayına Haz. Ahsen Batur), TTK, Yay., Ankara 2016

⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret İşıltan), TTK, Yay., Ankara 2015, ayrıca bkz. Bailly Auguste, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Haluk Şaman), Noktakitap Yay., İstanbul 2006, Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'e Kadar*, Ankara 1993, aynı müellif, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972

dünya görüşü, dünyanın diğer bölgelerinde (mesela Ortadoğu'da) feodal geleneklerin hâkim olduğu bölgelerde yayılma alanı bulmuştur.

Bu kısa hatırlatmalardan da anlaşılacağı gibi, Doğu Avrupa iktisadî bakımdan gelişme imkânı bulamamıştır. Hem coğrafî konumu hem de söz konusu işgaller ve geçişler, Doğu Avrupa'nın ekonomik vaziyetini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu, Doğu Avrupa'da hiçbir ekonomik gelişmeni olmadığı manasına gelmemektedir. Elbette, Doğu Avrupa'da bir sanayi ve ticaret vardı. Fakat Doğu Avrupa'nın ekonomisi hiçbir zaman Batı Avrupa'da olduğu gibi küresel bir ekonomi olamamıştır. Bu haliyle ekonomik vaziyet de Doğu Avrupa'nın dördüncü sınırını teşkil etmektedir.

Nereden bakılırsa bakılsın, Doğu Avrupa, Etnik, dil, din-mezhep, iktisat ve tarihî süreklilik itibariyle Batıdan ayrılmaktadır.

Sonuç

Doğu ile Batı Avrupa'yı birbirinden ayıran tabii-fizikî sınırların olmadığı zikredilmişti. O halde Doğu Avrupa'nın sınırlarını tarihî, kültürel, etnik, dinî ve iktisadî özelliklerde aramak gerekirdi. Gerçekten Doğu Avrupa'yı Batı Avrupa'dan ayıran sınırların, söz konusu unsurlar olduğu görüldü.

Doğu Avrupa'nın Ortodoks-Slav-Cermen özelliği, bu sınırların esasını oluşturur. Doğu Avrupa, bu haliyle Batı Avrupa ile hiçbir zaman bütünleşmemiştir. Tam tersine Batı ile Doğu arasında sürekli bir mücadele söz konusu olmuştur. Avrupa'nın genel tarihine bakıldığında, en eski çağlardan itibaren görünmeyen fakat fiilî olarak ittifak ve bloklaşmaların temelinde bu sınırların olduğu görülecektir. Kelt-Cermen, Latin-Slav, Anglo Sakson-Cermen-Slav blokları ve mücadelelerinin temelinde bu sınırlar vardır. Habsburg hanedanı etrafında oluşan ittifak ile müttefikler arasında tarih boyunca mücadeleler olmuştur. Bu karşılıklı ittifaklar 1567-1608, 1618-1648, 1689-1714 ve 1793-1815 tarihleri arasında meydana gelmiş ve nihayet iki güç 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1939-1945 İkinci Dünya

Savaşlarında karşı karşıya gelmişlerdir⁸. Çünkü tarih boyunca düşman ve müttefikler aynıydı.

Tarih boyunca Doğu Avrupa'nın siyasî, iktisadî ve sosyal ilişkileri Doğu ile sürmüştür. Çünkü Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra Balkanlar ve Doğu Avrupa Bizans hâkimiyetine girmekle Doğu kültür dairesine girdi. Bizans'ın mirasını devralan Osmanlılar, özellikle Balkanların, dinî ve kültürel varlığını himaye etmişlerdir. Fatih'in Ortodoks kilisesini himayesine alması, Ortodoks kilisesi ile Balkan halklarının sosyal ve kültürel varlıklarını bugüne kadar korumasını sağlamıştır.

Oysa Batı Avrupa'nın Balkan ve Doğu Avrupa devletleri ile ilişkisi, sömürge ve politik hedeflerine ulaşmak için kullandıkları politik araçtan ibarettir. 19. yüzyıl boyunca Rusya'nın güneye inmesini engellemek için, Balkan halklarının her birisi bir Batılı devletler tarafından istismar edilmiş, biri diğerine karşı kışkırtılarak büyük bir yıkıma sebep olmuşlardır. Batı Avrupa'nın Doğu Avrupa'nın kalkınmasına ve refahına bir katkısı olmadığı gibi, tam tersine sömürge zihniyetinin bir sonucu olarak bölgeye kan ve gözyaşını reva görmüştür. Dünya, bunun en son örneğine Bosna Savaşında şahit olmuştur.

Osmanlı Devletinden ilk ayrılan Yunanistan olmasına rağmen, en eski çağlardan beri siyasî ve kültürel tarihi daima Anadolu ile birlikte seyretmiştir. Antik dönemin pek çok filozofu Anadoluludur. Yunanistan ile Anadolu'nun kültürel benzerliğinin temelinde bu tarihî gerçekler bulunmaktadır. Yunanistan'ın menfaatleri Türkiye'dedir. Romanya, kısmen Macaristan ve Ukrayna'nın siyasî ve kültürel ilişkileri Osmanlı Devleti ile yoğun halde devam etmiştir. Ukrayna'nın tarihî zeminindeki İskit ve Kazak varlığı, onların Doğu ile olan tarihî ve kültürel bağlarını oluşturmaktadır. Keza 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Rusya arasında daha çok savaşlarla geçen bir seyir görülmektedir. Bu siyasî

⁸ William H. Mc Neil; *The Pursuit of Power*, The University of Chicago Press, Chicago 1982, p. 308, ayrıca bkz. Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, (çev. Adnan Cemgil), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1969, Sander Oral, *Siyasi Tarih I - İlkçağlardan 1918'e*, Birinci Baskı, İmge Yay., 2000

ilişkilerin yanında özellikle iktisadî ve ticarî ilişkiler de aynı seviyede sürmüştür.

Buraya kadar yapılan izahlardan Doğu Avrupa'nın Batı ile bütünleşmediği, tarihî, coğrafî, kültürel ve iktisadî bakımdan Doğu ile bağlarının bulunduğu açıkça anlaşılmış bulunmaktadır. Tarihî, coğrafî ve kültürel bakımdan birbirine zıt ve tarih boyunca rakip olmuş iki blokun, Rusya, Ukrayna, Moldovya ve Arnavutluk hariç, diğer ülkelerin AB üyesi yapılması, sun'î ve zorlama bir yaklaşımdır. Batının sömürgeci zihniyeti değişmemiştir. AB'nin temel hedefi, bir yandan Doğu Avrupa'nın zenginliklerini ve işgücünü refahlarının kaynağı yapmak, bir taraftan da siyasî olarak Rusya'ya karşı geleneksel bloku oluşturmak, Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetini engellemektir. Geçmişte Avrupa'nın bu politikası, Doğu Avrupa'ya barış, huzur ve refah getirmediğine göre, gelecekte de bunu sağlamayacaktır.

O halde tarihî zemine uygun olan, Doğu Avrupa devletlerinin (Rusya ile olduğu gibi) geçmişte veya günümüzdeki bir takım siyasî saplantılarından kurtularak, aslî coğrafyalarına dönmeleri, geçmişte kader birliği yaptıkları Türkiye ile çağın ruhuna uygun olarak yeni bir bakış açısı ile ilişkilerini geliştirmeleridir. Çünkü Türkiye, hiçbir zaman bölge ile ilgili olarak Batının takip ettiği siyaseti takip etmemiştir. Türkiye'nin bölge ile ilişkisi himaye ve birlikte yaşama esasına dayanır. Bugün de bölgemizin ihtiyacı olan idealler bunlardır. Geçen yüzyıllarda yaşanan acı tecrübelerle, yapılan savaşlarda kimsenin kazanmadığı göz önüne alınırsa, geleceğin idealleri, işbirliğinin geliştirilmesi, kaynakların adil paylaşılması ve birlikte yaşama bilincinin yaygınlaştırılması olmalıdır.

Kaynaklar

- Acar, Cemal, *Soğuk Savaş-Süper Güçlerin Hâkimiyet Kavgası*, İstanbul 2007
 Armaoğlu, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973
 Bailly, Auguste, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Haluk Şaman), Noktakitap Yay., İstanbul 2006
 Delmas, Claude, *Avrupa Uygarlık Tarihi*, (çev. Nihal Önal), Varlık Yay., İstanbul 1973
 Köhnen, Gerhard, *Dünya Ekonomi Tarihi (Başlangıçtan-Bugüne)*, (çev. Tunay Akoğlu), İstanbul 1965

Kurat, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972

_____, *Peçenekler*, Ankara 1937

_____, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'e Kadar*, Ankara 1993

Mc Mahon, Robert, *Soğuk Savaş*, İstanbul 2013

Mc Neil, William H., *The Pursuit of Power*, The University of Chicago Press, Chicago 1982

Sander, Oral, *Siyasi Tarih I - İlkçağlardan 1918'e*, Birinci Baskı, İmge Yay., 2000

Sander, Oral, *Siyasi Tarih II-1918-1994*, Birinci baskı, Ankara 2000

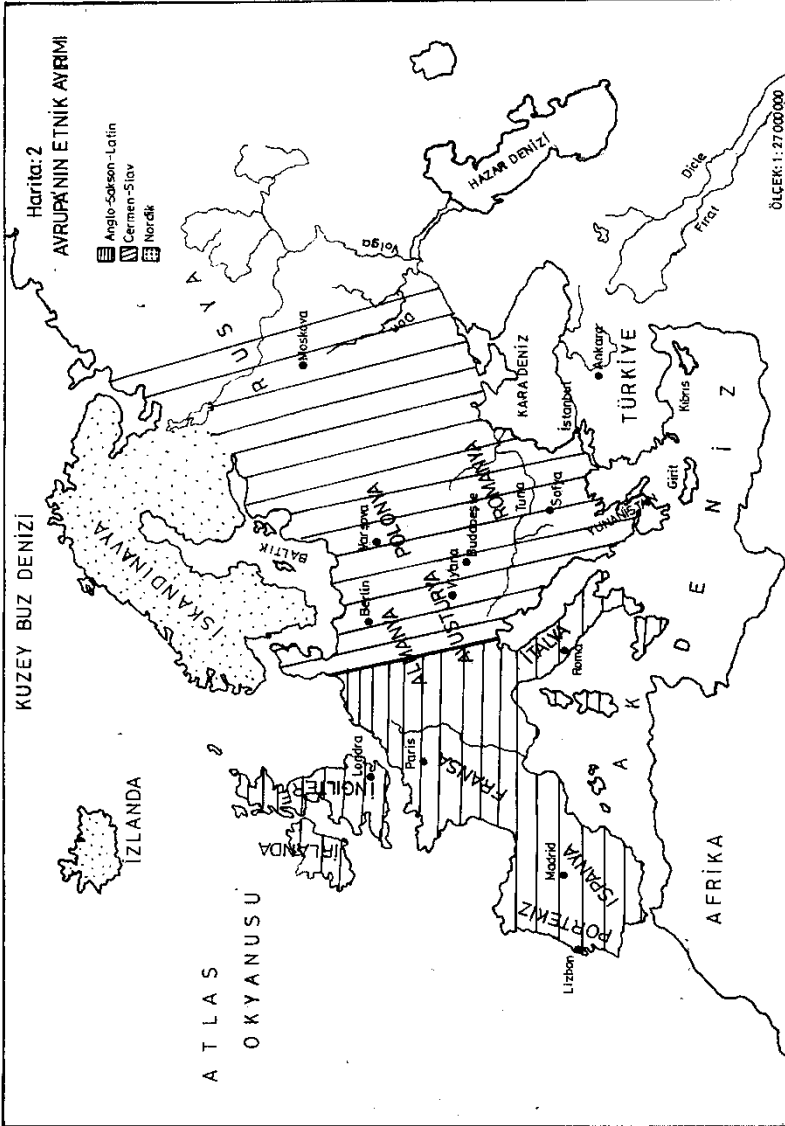
Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1981

Öztürk, Mustafa, *Tarih Felsefesi*, Akçağ Yay., Ankara 2014

Renouvin, Pierre, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, (çev. Adnan Cemgil), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1969

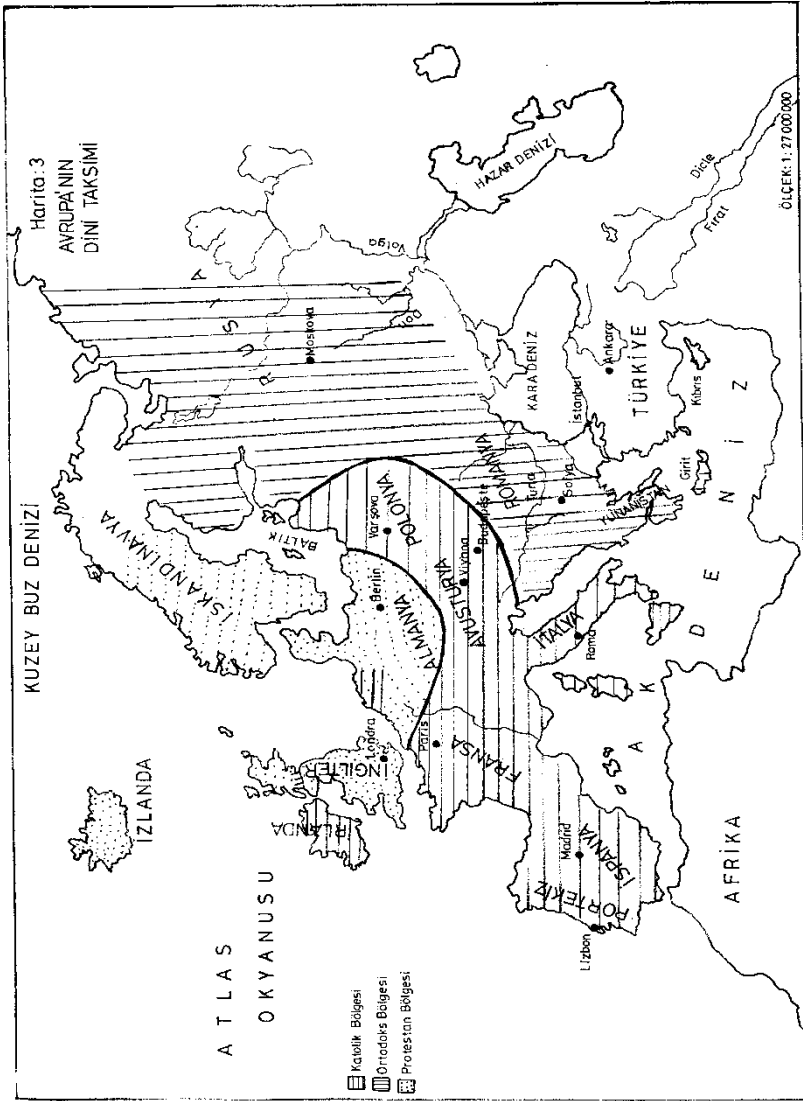
Seignobos, Charles, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yay., İstanbul 1960.

Ek 1: Avrupa'nın Etnik Ayırımı

(Kaynak: Mustafa Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Akçağ Yay., Ankara 2014, s. 141)

Ek 2: Avrupa'nın Dini Sınırları

(Kaynak: Mustafa Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Akçağ Yay., Ankara 2014, s. 142)

